

Мəһəммəd Фүзули—500

I

Он бешинчи јузиллијин ичинчи јарысы. Пајзын өвөллөри. Багдад шәһәриндә түрклөр јашајан мөһөллө. Ахшамдан кечиб, күчөдө кимсә көрүмүр. Фөнөрлөрү зәиф ишығында он беш-ијirmi метр аралыны чәтин сечмәк олур.

Күчөниң о башындакы дөңкөдөн өлиндә кичик бағлы бир оғлан чыхыб арғын-јорғун ирәдиләјир. Онун топа, гара сағгалы вар, үз-көзүндөн өзкинлик төкүлүр. Оғлан күчөниң каһ сол, каһ да сағ чинаһындакы өвлөрә јачындашыр, өлини галдырыб гапыларын бирини дөјмәк истәјир, анчаг үрөк еләмир. Беләликлә, нечә гапынын габағында кечир. Вә нараһатлыгла күчөниң дар сәкисини ғырағында әјләшир.

— Бу өвлөрдөн бири онун олмалыдыр — һөндөврә көз јетирир, дөңүб кәлдији јола бахыр. — Дүз кәлмишәм, фөнөрчи елә бураны нишан верди. Деди ки, дөңкөдөн чыханда саға буруларсан, орда һансы гапыны дөјсән онун өвнини көстөрәрләр. Ону мөһәлләдә һамы таныјыр. — Аһ чәкиб үст-башына бахыр. Бу кәндә елә бир мүғәддәс шәхсин һүзуруна кедәрләр?! — Дизиниң үстүндәки кичик бағлыја ишарә еләјир. — Бу олмасајды һеч Багдада, бу мөһәлләдә көлмөздим. Елә ордан чыхыб кедәрдим Кәңчә — өлини Аллаһын дәржаһына галдырыр. — Ја Рөбб, мән белә демәмишдим ахы, белә арзу еләмишдим. Атамла һәр бири мүсәлманын еләдији али нијәтлә бу зијарәтә көлмишдик. Сән нечә рава билдин ки, мөһмин бәндәләриниң башына белә бир мүсәбәт кәлсин?! Атам бинәванын күнаһы нә иди? Нечә ил иди ки, бу зијарәтә һазырлашыр, онун һавасы илә нефәс алырды. Мөһни дө һәвәсә салды. Анам јазыг буна севинди. Деди ки, јакшы олду, узаг сәфәрдә бир-биринизә һәјан оларсыңыз. Мән Багдада — бу әфсанәли, мәчәралы шәһәрә көлмәјин чохдан һәсрәтин дөјдим. Анчаг бу сајаг јох, һардан биләјдим?!

Ајага галхыр, өлиндәки бағлыны итирмөкдөн еһтијат едирмиш кими голтуғуна басыб сыхыр. Бөјүрдәки гапыја јачындашыр, кәндә дајаныб дөјмәјә чәсарәт еләмир.

— Гапыны ачан һәр ким олса, мөһни белә көрсә һүркә. Бу көркөмдә сәфилә охшајырам. Нәјним, ајры өләчым јөхдүр, вахт кечир, кечә дүңүр, бир аздан һамы јеринә кириб јатачаг. Онда чамаатын ширин јухусуна һарам гатмәг даһа пис.

Дөңүб һөндөрәвә көз јетирир.

— Ајры гапыја кетмәк лазым деди. Елә бу гапыны дөјүм.

Гапыны тыгылдадыб көзләјир. Јај верән, гапыја чыхан олмур. — Јәгин јатыблар. Бурда дәнкијиб чох вахт итирдим. Нәјним? Ајры гапыја кедим? Белкә ешитмәјибләр? Бир дө бәркдөн дөјүм, әкәр ачмасалар онда башгасыны дөјәрәм.

Гапыны бәрк дөјүр, ичәрдән кииш сәси ешидилер. «Кәлирәм, кәлирәм».

Бурһан кәри чәкилиб үст-башыны бир аз сәлигәјә салыр. Гапынын далындан өвөлчә аддым сәсләри, сонра резонанс чәкилмәси ешидилер. Гапы ачылыр. Кандарди өлиндә јанан чыраг,

чал сағгаллы, бир гоча көрүнүр. О, чырағын ишығыны Бурһанын үзүнә салыр:

— Кими истәјирсән, оғул? — Бағышлајын, әмичан, бу вәдә сизи нараһат еләдијимә көрә үзр истәјирәм... Билирсиниз мән...

Гоча мөһрибанлыг көстөрир.

— Аллаһ еләмәмишдөн нә пис иш көрмүсән ки, мөндөн үзр дө истәјирсән? Гонағын кәлиши һәр вәдә хошду. Аллаһ гонағынын көзүм үстә јери вар. Бајырда дурма, кеч ичәри! Елә Аллаһдан гонаг диләјирдим, гапыма јоллады, шүкүр олсун онун кәрәминә.

Бурһан ев саһибиниң ону белә чани-диллә гаршыла-масыны көзләмирди. Јериндә донуб галды.

— Нијә бајырда дурмусан, кеч ичәри! Мөһним бу комама кош кәлиб, сәфа кәтирмисән.

дә Јакшы чыхмаз, әдәбсизлик олар. Нәјним?! Фөнөрчи дө мөһни мәсчиддә көзләјир. Кетмәсәм никаран галачаг. Галмаја да биләр. Әкәр галытмасам јәгин еләјер ки, ахтардығым үнваны тапмышам, гојмајыблар бу вәдә кетмәјә. Јакшысы будур ки, бурда кечәни јатыб динчәлим. Нечә күндүр јухусузам. О ганлы сәһрадан пајипијада кәлиб Багдада чата-начан јолда нә әзијәт чәкдијими Аллаһ өзү билер. Мәсчид һәјәтиндә тәсәдүфән растыма чыхан әтраф мөһәлләләриниң фөнөрчиси, мөһмин әрәб дадыма чатды. Мүсәбәтими ешидинчә гүрбәт шәһәрдә мәнә һәјан олду. Једирди-ичирди, тәсәлли верди. Нанәчиб, гәддар адамларла бәрәбәр, дунја нәчиб, хејирхаһ адамлардан да хали деди. Јохса дунја батарды. Еһ... Аләмниң — бу

рәтә көлән түркләрлә растлашанда, онларын ширин ләһчәләринә гулаг асанда бө јүк нөнәм јадыма дүшүр. Рәһмәтлик данышырды ки, бизим әслимиз-көкүмүз Ширван маһалындандыр. Дәдә-бабаларымызы һансы түрк һөкмдарыса о дөврдә Ираги-Әрәбин Кәрбәла торпағына көчүрүб. Диндар азәри түркләри Имам һүсәјниң дөһфи олундуғу јерә һәвәслә көчүб кәлибләр. Елә о вахтдан бураларда бинәләниб, доғуб-төрәјибләр. Ејни гәбиләдән, ејни нәсилдән олан доғма адамлар узаг дүшүб, јүз илләр өтдүкчә беләчә јадлашыб өзкәләшипләр.

Азәрбајҗандан көлән мүсафирләр, Азәрбајҗан әјәл-ләтләрини кәзән әрәб сәјјаһлары оранын аб-һавасыны, обаларыны, сакинләрини чох тәрифләјирләр, чифајда, индијәчән мән өчдәдларымын гәдим мәскәнләрини кедиб көрмәмишәм. Јәгин ки, бундан сонра көрмөк даһа мәнә гисмәт олмајачаг. Гочалыг кәсиб гапынын ағзыны. Азар-бездар да ач зәли төк јапышыб боғазымдан.

Гоча дүшүнчәләрдән ајрылыб гонағын кетдији сәм-тә тәрәф чеврилир.

— Үрөк гасидди дејибләр, күндүздөн үрәјимә даммышды ки, бизә кимсә кәлчәк. Амма гонағын Азәрбајҗандан олачағыны фикримә көтирмәздим. Бу вахтчан мөһним бу комама ара-сыра Ширвандан, Гарабагдан Муғандан нечә истәкли гонаг олуб. О јерләрин сакинләри чох истиганлыдырлар.

Бурһан јујунуб, үст-башынын тоз-торпағыны чырпыб кәлир. Онун һәрәкәтләриндә күмраһлыг һисс едилер.

— Јујундун?

— Бәли. Гумлу сәһраларда нечә күндү ки, өл-үзүмү әмәлли-башлы јуја билмирдим. Инди ләззәтлә јујундум. Чаньма синди. Суда нәсә овгата хош тәсир кәтәрән бир гүввә вар. Инсаны күмраһлашдырыр, вүчудунун ағысыны, ачысыны чыхардыр.

— Мүдрик аталарымыз су ајдынлыгды дејибләр. Хәјалын сизин јерләрә кетмәсин, оғул. Ираги-Әрәбдә су алтун гијмәтинәдир.

— Бу нечә күндә мән бу ачы һәгигәтин шаһиди олдум.

— Сән бу Ираги-Әрәбин сәмум јелләри мејдан сүрән сәһраларында аз вахтда чох шәјләри көрә билмәсән, оғул. Аллаһ еләсин һеч көрмәјәсән дө.

— Бу јерләрдә бинәләниб јашамағын өзү дө һүнәрди. — Дүздүр, оғул, әрәбләр дөзүмлү, кечинчәкли милләтди. Анчаг онлар бу сәһралары тәмәннәсыз севириләр. Әчдәдларынын торпағларына мөһкәм бағлыдырлар. Әрәбләрин нәзәрләриндә бу гумлу, сәрт тәбиғәтл сәһралардан көзәл јерләр јөхдүр. Бәшәр өвлады севәндә һәр шәј онун көзләринә көзәл көрүнүр.

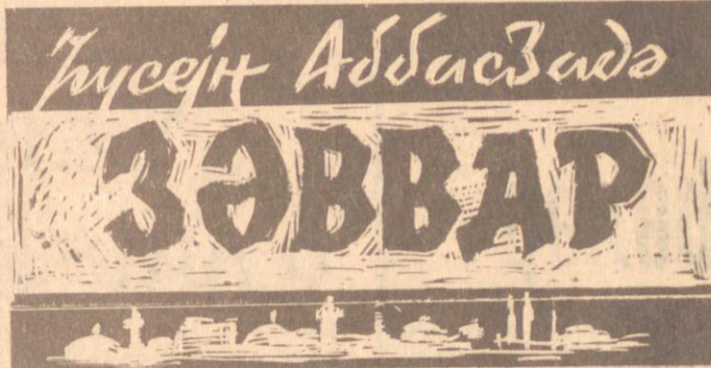
Гоча Бурһана габага дүшмәјә ишарә еләјир.

— Оғул, гәдарүк көрүлүб. Кедәк шам еләјәк. Сонра да сән јатыб динчини аларсан, јер дө салыныб. Иншаллаһ сәһәр дурарсан асудә сәһбәт еләјәрик. Көрүм һардан кәлирсән, һара кедирсән.

Гонаг ев саһибиндән габагда кетмәјә разы олмур.

— Сиз бу јурун.

Онлар ејвана галхыб отага кечирләр.

НОВЕЛЛА

Утанма, мән дө сәнин атан, Кәл, оғул, кәл! Бурһан сыхыла-сыхыла динмәз-сөјләмәз ичәри кечир.

II

Худмани һәјәт. Ејванлы, бирмөртөбәли тикили. Ејваның габағында сәлигә-сәһманла әкилмиш күл-чичәк коллары, бөзәк ағачлары вар. Таваның дирәјиндән асылан чырагдан һәјәтә ишыг дүшүр.

Гоча: — Оғул, елә бил ки, бура сәнин өз евинди. Геч сыхылыб чәкинмә. Јолдан көләнә охшајырсан. Вах орда — һәјәтин арха тәрәфини көстөрир. — Афтава-ләјән вар. Кет јујун. Бир јердә шам едәк, сонра истәсән динчәләрсән.

Бурһан: — Әмичан, бу гонагпәрәстлијә, гајғыја көрә сағ олун, мән бура отурмаға, шам еләмәјә кәлмәмишәм, кедәчәјәм. Сиз һеч нараһат олмайын. Билирсиниз мән...

Гоча Бурһанын сөзүнү кәсир:

— Һара кедәчәксән?! Сәни һеч јана бурахан дејиләм. Бу вәдә көлән гонағы гојмазлар кетсин. Аллаһын кәрәминдән ев-ешијимиз кенболдур. Гонағын галмасына јеримиз вар, јаванлыгымыз да чатар. Кечәни галарсан бурда, сәһәр һара истәсән ора да кедәрсән.

Бурһан кәлишиниң белә бир јөнүм алмасыны көзләмирди. Чыхылмаз вәзијәтдә галыр.

— Әмичан, ахы мән...

Ев саһиби гонағын бивахт кәлдијинә көрә хәчаләт чәкдијини зәнн еләјиб онун сыхылмамасы, өзүнү сәрбәст һисс еләмәси үчүн мәрһәмлик көстөрир.

— Бөјүјүн сөзүнә гулаг ас, инди кет әл-үзүнү ју. Мән дө дејим бизә шам һазырла-сынлар.

Гоча ејвана галхыб отага кечир. Бурһан јериндән тәрпәнмир, тәрәддүд еләјир.

— Белә көрүрәм бу гоча мөһни кетмәјә гојмајачаг. Она гулаг асмајыб кетмәк

гарышыг вахтында, ахшамын ваһимәли гаранлығында кимлијими, һардан кәлдијими сорушмадан гапыны үзүмә ачыб мәнә евиндә јер верән, гајғыма галан бу мөһрибан гочаја мүсәбәтими да-нышыб онун да ганыны гал-ралтмајачагам. Нәјә көрөк? Вәзән киләләниб дејирләр: «Бир адам јөхду ки, дәрди-ми она данышым, үрәјим бо-шалсын». Анчаг буну дүшүн-мүрләр ки, онлар дәрдләри-ни кимсә бөјан еләјиб үрәк-ләрини нисбәтән бошалтма-ла башгаларынын ганлары-ны галдырлар. Мәнә гала-нда нә гәдәр чәтин олса да инсан дәрдин ағыр јүкү-нү өзү чәкмәји, дөзмәји бачармалыды. Нә исә... Кәр-бәлаја кедиб Имам һүсәј-нин түрбәсини зијарәт елә-мәк бизә гисмәт дејилмиш. Ишә бах ки, инди мән Фу-зулиниң ханәсини бөјүндә-јәм. Нә билим, белкә дө арамызда ијирми-отуз аддым-лыг мәсафә вар, о лап ја-хындадыр, кечәниң бу гә-рибанә сакитлијиндә отуруб нәсә јазыр. Күндүздөн ону нараһат едән фикирләри шә-рә дөндөриб, иницә сәтир-ләри кағыза көчүрүр.

Гоча гајыдыб Бурһанын һәлә дө јериндә дурдуғуну көрүнчә ону гынајыр.

— Оғул, һәлә бурдасан?! Ај сағгалы ағармыш, бәс ни-јә кедиб јујунмамысан?

— Һә? Кедирәм, әмичан, кедирәм.

Бурһан бағлыны ејваның сураһысынын ғырағына го-јуб һәјәтин арха тәрәфинә јолланыр. Гоча онун далы-ча баха-баха гымышыр.

— Бу гәриб оғлан көркә-миндән бу јерләрин чамаа-тына бөңзәмир. Чох күман Гафгаз елләриндәнди. Ләһ-чәсиндән өтән јај Азәрбај-җанын Ширван маһалын-дан көлән мүсафирләри анды-рыр. Онлар да әјинләринә беләчә чуха кәјмишдиләр. Башларына да беләчә дөри папаг гојмушдулар. Мән һәмишә бурда Азәрбајҗанын Гарабаг, Ширван, Муған маһаларындан Кәрбәлаја зијарәтә вә ја Багдада тича-